

videti tudi novega, »v vladajoči mizeriji ne sme opaziti samo bede sedanosti, temveč mora znati odkriti tudi upanje bodočnosti« (Književnost 1934, 42). Kreft je perspektivo torej dopuščal, ni je pa absolutiziral. In kakor je dopuščal perspektivo, je enako dopuščal tudi defetistično liriko (Mile Klopčič, Preproste pesmi, Književnost 1935). Celó zagovarjal jo je, ker je menil, da je tudi malodušna lirika znak sodobnih družbenih nasprotij, saj je vsak umetnik podvržen zakonom okolice. Z eno besedo: tudi defetistično leposlovje je lahko priznано kot važna napoved razmer in kot umetnost, in ker odkriva pogled v razmere in ker jih osvetljuje, jih pomaga tudi spreminjati.

Videli bomo, da se z »defetistično« liriko ni stranjal Ivo Brnčič (Slovenska katoliška lirika). Toda nasprotje med dvema kojmovanjima socialnega leposlovja in marksistične kritike je nastalo torej že v Književnosti.

Iz različnih prevodov in esejev v Književnosti je videti, kako so si marksistični kritiki prizadevali, da bi dobila prost vstop v Slovenijo tudi sovjetska književnost in drugo družbeno revolucionarno leposlovje. S to dejavnostjo so notranje slabili in odpravljali »slovensko malomeščansko omejenost«, ki je videla v leposlovni umetnosti nevarnost za lasten obstoj.

Se bo nadaljevalo

Aleksander Skaza

»SOVJETSKA KNJIŽEVNOST« ALI »SOVJETSKE KNJIŽEVNOSTI«

(Nekaj pripomb k preučevanju in obravnavanju medsebojnih zvez in odnosov med sovjetskimi književnostmi)

V uvodu k zborniku Armenska poezija od najstarejših časov do naših dni je ruski pesnik Valerij Brjusov med drugim napisal: »V preučevanju Armenije sem našel neusahljiv vir najvišjih duhovnih radosti... kot zgodovinar znanstvenik, sem odkril v zgodovini Armenije — nenačeti, samobitni svet... kot pesnik umetnik, pa sem spoznal v armenskem pesništvu — enako samobitni svet lepote, novo veselje, ki ga nisem poznal in v katerem so se bleščale in svetile velike stvaritve prave umetniške ustvarjalnosti.«¹ Nekoliko manj patetično, zato pa z večjo toplino in prizadetostjo riše Boris Pasternak človeško in umetniško podobo nekaterih gruzinskih pesnikov; v zadnjem poglavju svojega avtobiografskega esaja Ljudje in položaji² se pod naslovom Tri sence spominja življenjskih usod ruske pesnice Marine Cvetajeve in Gruzincev Paola Jašvillija ter Ticiania Tabidzeja, pišoč: »Zakaj sta mi bila poslana ta dva človeka?³ Kako naj imenujem naše odnose? Oba sta postala sestavni del mojega osebnega sveta. Prednosti nisem dajal niti temu niti drugemu, tako sta bila nedeljiva, tako sta dopolnjevala drug drugega. Usodi obeh je skupaj z usodo Cvetajeve bilo namenjeno, da je postala moje največje gorje.«⁴ Pasternak omenja tudi asociacije, ki mu jih zbudijo spomini na ta dva gruzinska pesnika in ob imenu njihovega pesniškega tovariša Gruzinca Giorgija Leonidzeja pravi: »... po popotovanjih,

lepotah, dogodivščinah in popivanjih ... smo v gosteh pri Leonidzeju, pri izredno samobitnemu pesniku, ki bolj kot vsi drugi pozna skrivnost jezika, v katerem piše, in je zato najmanj prevedljiv.«⁵

Tako pišeta ruska pesnika o armenski in gruzinski književnosti, gruzinski pesnik Simon Čikovani pa ne imenuje ruskega pesnika — odličnega poznavalca in izrednega prevajalca gruzinskega pesništva — Nikolaja Zabolockega samo »pozorni cenilec«, ampak ga celo prišteva med »svojevrsne gruzinske kulturne delavce.«⁶

Navedene izjave nas po eni strani vodijo h Goethejevemu sklepu, »da je poezija skupna last človeštva«⁷, in nas hkrati opominjajo na raziskovalno načelo Renéja Welleka in Austina Warrena: »Ne glede na težave, na katere lahko naleti zamisel splošne književne zgodovine, je važno, da razmišljamo o književnosti kot o celoti in da rast in razvoj književnosti raziskujemo brez upoštevanja jezikovnih razlik. V prid ‚primerjalne‘ ali ‚splošne‘ književnosti ali kar ‚književnosti‘ govori očitno zgrešena ideja o neki narodni književnosti, ki je zaprta sama vase.«⁸ Po drugi strani pa nas te izjave opozarjajo, da je največji dosežek in radost takega raziskovanja odkrivanje samobitnosti, ki edina opravičuje obstoj kake narodne književnosti ali kake besedne umetnine, in da je živo duhovno občevanje in medsebojno vplivanje posameznih književnosti tisto, kar imenujemo svetovna književnost.

O svetovni književnosti oziroma o teoretični in praktični možnosti neke prihodnje etnotne svetovne književnosti razmišlja tudi sovjetski literarni zgodovinar P. N. Berkov, ki v članku Književnosti narodov SZ in vprašanja mednarodnih književnih stikov⁹ opozarja na »književnost narodov SZ« kot na »svojevrsen laboratorij«, ki naj bi literarni znanosti nadomestil nemožnost eksperimentalnega preučevanja posameznih procesov v razvoju književnosti.¹⁰ Take ponudbe ne gre zametovati in zato se bomo ob omenjenem članku nekoliko dlje zadržali.

P. N. Berkov se najprej ukvarja z znanstveno terminologijo. Termin »književnosti narodov SZ« odklanja, ker mu pomeni samo kvantitativno vsoto sovjetskih književnosti, in meni, da se lahko uporablja samo kot sinonim k terminu »sovjetska književnost« in pa takrat, ko se obravnava ruska sovjetska književnost ločeno od književnosti drugih narodov v SZ. Znanstveno utemeljena sta po P. N. Berkovu samo termina »književnost narodov SZ« in »sovjetska književnost«, ker naj bi nakazovala »nekako dialektično enotnost« tistega, kar se dogaja na področju književnosti v SZ.

Kakšen naj bi bil danes odnos med to »nekako dialektično enotnostjo« in posameznimi sovjetskimi narodnimi književnostmi? P. N. Berkov trdi, »da se vsaka književnost, ki se vključuje v to dialektično enotnost, samostojno oblikuje v svojem narodnem jeziku, da se opira na svoje zgodovinsko izročilo, da ima svoj narodni tisk, gledališče, radio, samostojno zvezo narodnih pisateljev (!), svoj narodni značaj ...« Vendar avtor takoj pribije, da to »ni vse«. Po njegovem ima vsaka sovjetska narodna književnost tudi »svoje ideje, svoje cilje, svojo metodo«, in medtem ko naj bi bili jezik, tradicije in narodni značaj »individualno neponovljivi«, meni pisec članka, da ideje, cilji in metode, ki so se rodili v pogojih skupnega življenja v socialistični državi, po svoji naravi ne morejo biti različni. Književnost SZ naj bi bila torej hkrati enotna in večnarodna, sestavljale naj bi jo samostojne književnosti, ki bi se hkrati povezoval v posebno celoto, v eno samo »književnost novega tipa«.

In kako naj se preučuje taka književnost? Kako naj se premaga »prekleta babilonska zmešnjava jezikov« (avtor ima v mislih številne jezike širom SZ)? Odgovor P. N. Berkova je dogmatično poenostavljen. Sama sovjetska resničnost, ekonomsko, politično in kulturno življenje SZ kot ogromne države, naj bi ustvarila učinkovito sredstvo, brez katerega taka država ne bi mogla obstajati. To naj bi bila po naziranju P. N. Berkova uporaba ruskega jezika kot mednarodnostnega občevalnega sredstva. Toda avtor ne omeji vloge ruskega jezika samo na področje mednarodnostnega občevanja, ampak zatrjuje, da je ruski jezik zaradi svojega izjemnega bogastva, kultiviranosti, silne izrazitosti in slikovitosti sčasoma postal za vse narode SZ (razen Rusov seveda) nekaka »druga materinščina« (vtoroj rodnoj jazyk). Ta »druga bogata in razvita materinščina«, tako obskurno razpreda svoje misli P. N. Berkov, ni spodrinila jezikov posameznih narodov, ampak je pospešila njihov razvoj, pripeljala je k nastanku dveh enakopravnih knjižnih jezikov: »materinščine« in »druge materinščine« — ruščine. Zaradi tega naj bi ne bilo čudno, da mnogi sovjetski pisatelji (razen ruskih) pišejo v dveh jezikih. In ta proces, ki naj bi se bil začel v 30-ih letih in ki menda še zdaleč ni zaključen, naj bi bil »nov pojav v svetovni književnosti«. V ruščini pisana dela neruskih književnikov naj bi zato pripadala ruski književnosti. K ruski književnosti naj bi spadala tudi dela, ki so bila napisana v izvorniku v neruskem jeziku — vendar samo v obliki ruskega prevoda. V tej novi obliki bi po sofističnem sklepanju avtorja postala del enotne sovjetske večnarodnostne književnosti. Ruske prevode iz zakladnice neruskih sovjetskih književnosti naj bi ta lastnost ločila od prevodov iz sodobnih književnosti zunaj meja SZ; te prevode naj bi občutili v SZ »kot ideološke pojave... druge družbene ureditve«, pa naj bi šlo za prevode prvorazrednih del.

Umetniško prevajanje oziroma znanstveni pristop k prevajanju v SZ naj bi ustvarila takšne pogoje, da bi se v ruskih prevodih del iz neruskih sovjetskih književnosti ohranilo največje možno število narodnih posebnosti izvirnega besedila.

Zamejski slovstveni zgodovinar, ki naj bi bil kar rusist, bi potemtakem po nasvetu P. N. Berkova načeloma lahko preučeval »sovjetsko književnost« tudi takrat, ko bi obvladal samo ruščino: z raziskovanjem književnosti narodov SZ bi se pač ukvarjal tako, da bi preučeval »drugo adevkatno obliko obstajanja kakega sovjetskega neruskega književnega dela — z ruskim prevodom istega dela«.

S takim dogmatičnim poenostavljanjem raziskovanja stikov med posameznimi sovjetskimi književnostmi se ne bi ukvarjali, če bi bil članek P. N. Berkova osamljen primer, žal pa moramo ugotoviti, da se sence iz pretekle dobe kažejo tudi v nekaterih razpravah drugih sovjetskih avtorjev.¹¹ Namesto da bi raziskovali na konkretnih primerih zapleteno medsebojno učinkovanje sovjetskih književnosti, po nepotrebnem vztrajno poudarjajo prvenstvo ruske književnosti, ki zaradi svojih kvalitiet ne potrebuje nobenih apologij. Medsebojne odnose sovjetskih književnosti obravnavajo predvsem s sociološkega vidika, ki pogosto pade na raven vulgarne sociologije ali celo politiziranja. Zanimarjajo se posebnosti književnosti in književnega razvoja in ne upošteva se celo taka očitna razlika, kot je razlika med občevalnim jezikom in jezikom besedne umetnine. Če bi avtor prikazanega članka upošteval posebnosti jezika kot sredstva za sporočanje in značilnosti jezika besedne umetnine, ne bi mogel govoriti o ruščini kot o nekem univerzalnem knjižnem jeziku.

Teoretikom kova P. N. Berkova pa se v sovjetski slovstveni znanosti posredno ali neposredno postavljajo po robu mnogi sovjetski raziskovalci posameznih sovjetskih književnosti, ki s sodobnimi načeli preučujejo besedne umetnine in književno dogajanje in tako znova utrujejo in potrjujejo vrednost in pomembnost sovjetskih literarnoteoretičnih in literarnozgodovinskih raziskav.

1. Navedeno po opombah k izbranemu delu V. Brjusova: Stihotvorenija i poemy, Biblioteka poeta — bol'saja serija, Leningrad, 1961, str. 852. — 2. Boris Pasternak, Ljudi i položjenja, Novyj mir 1967, št. 1, str. 204—236. — 3. Mišljena sta Jašvili in Tabidze. — 4. N. m., str. 235. — 5. N. m., str. 236. — 6. Navedeno po uvodu A. Turkova h knjigi N. A. Zabolockij, Stihotvorenija i poemy, Biblioteka poeta — bol'saja serija, M. -L. 1965, str. 42. — 7. J. P. Eckermann, Pogovori z Goethejem, Ljubljana, 1959, str. 251. — 8. René Wellek and Austin Warren, Theory of Literature, New York, 1956², str. 38. — 9. Izvestija Akademii nauk SSSR — serija literatury i jazyka, Moskva, 1967, str. 297—307. — 10. P. N. Berkov, n. m., str. 307. — 11. Tako npr. v razpravi K. Zelinskega, Novoe v literaturah narodov SSSR, objavljeni v zborniku Socialističeskij realizm i hudoženstvennoe razvitie čelovečestva, Moskva, 1966 in tudi v knjigi Puti razvitiija sovjetskoj mnogonacional'noj literatury, pod. red. G. V. Lomidze, Moskva, 1967.

Kajetan Gantar

ANTIČNI PISCI POD UDAROM CENZURE

Ko je pred letom dni v sosednji kraljevini Grčiji prišla na oblast vojaška junta, so nam časopisi poleg drugega poročali tudi o tem, da je nova vlada omejila ali celo zabranila branje in uprizarjanje starih grških klasikov. Ni mi v podrobnostih znano, katere pesnike in pisatelje stare Helade so vse zadeli ti »kulturni« ukrepi.¹ Naši časopisi so to zabeležili večinoma le kot nekakšno pikantno delikateso, kot če na primer poročajo, kako kitajski rdečegardisti in »kulturni« revolucionarji preganjajo Beethovna in Mozarta ali kako isti grški pučisti prepovedujejo priljubljene popevke Mikisa Teodorakisa.

Toda kakor so že ta dejstva sama po sebi groteskna, poznavalca antičnega slovstva niso presenetila. Nasprotno, grškim generalom in polkovnikom je moral priznati, da so ravnali skrajno dosledno in da so udarili zares po enem svojih najnevarnejših in najstarejših nasprotnikov — po piscih, ki so že pred tisočletji z vso neizprosnostjo napadali tiranijo njihovega kova, zasnovano na teptanju človeškega dostojanstva in zatiranju osebne svobode. Lahko si mislimo, da so se novi oblastniki spotaknili npr. ob Tukididu, zlasti ob znamenitem Periklovem govoru na čast atenskim državljanom, padlim v prvem letu peloponeške vojne. Tu so zabeležena načela, ki bi si jih lahko štela v čast vsaka napredna sodobna ustava in s katerimi ne more soglašati noben oligarhični režim (Thuc. II 34—46):

Pri nas ne vlada neznatna manjšina, temveč velika večina.

Sprejem v državno službo ni odvisen od strankarske pripadnosti, ampak le od osebne vrline; pa tudi siromaštvo ali nizek družbeni položaj ne ovira nikogar, da si ne bi mogel pridobiti zaslug za državo. In kot v duhu svobode upravljamo državne zadeve, tako vlada svoboda tudi v medsebojnih odnosih...

Resnična sreča in blaginja se lahko razcvete le v svobodi, svoboda pa je sad poguma.

¹ Nekaj podatkov povzeman po P. L. Walserju, Die Klassiker wurden zu Dichtern des Widerstandes (Die Weltwoche 23. 6. 1967, str. 17), in po J. J. Mayerju, Griechischer Geist in Fesseln (Die Weltwoche 14. 7. 1967, str. 23). Pri nas je o tem poročalo Delo 19. 8. 1967 v članku, prevedenem iz Neue Züricher Zeitung: Grška kultura pod pritiskom.